

MPRA

Munich Personal RePEc Archive

Pension Systems in Europe - Estonia

Poteraj, Jarosław

Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin

2007

Online at <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/32136/>
MPRA Paper No. 32136, posted 10 Jul 2011 13:44 UTC

Systemy emerytalne w Europie – Estonia

1. Ogólna informacja o kraju

Republika Estońska¹ (est. *Eesti Vabariik*) jest państwem, położonym w północno-wschodniej Europie, nad Morzem Bałtyckim, składającym się z 15 okręgów (est. *maakonnad*) oraz 6 miast wydzielonych. Jednostką monetarną jest korona estońska (EEK², est. *Eesti kroon*). Językiem urzędowym jest estoński. W lipcu 2006 roku Estonię zamieszkiwało 1.324.333 osoby³ z następującą strukturą wiekową populacji: 0-14 lat – 15,2%, 15-64 lat – 67,6%, 65 lat i więcej – 17,2%. Przeciętna długość życia wynosiła ogółem: 72,04 lat, w tym mężczyzn – 66,58 lat, a kobiet – 77,83 lat. Największą grupą etniczną byli Estończycy, stanowiący 67,9% populacji. Największą mniejszością narodową byli Rosjanie, których było 25,6%. Większość mieszkańców, bo aż 72,2%, nie deklarowało przynależności do żadnego wyznania. Największymi grupami wyznaniowymi byli luteranie, których było 13,6% oraz prawosławni – 12,8%. Zgodnie z konstytucją z roku 1992 głową państwa jest prezydent (od 9 października 2006 – Toomas Hendrik ILVES), a rządem kieruje premier (od 12 kwietnia 2005 - Andrus ANSIP). Największe partie polityczne to: *Eesti Reformierakond*, *Eesti Keskerakond*, *Isamaa ja Res Publica Liit*, *Sotsiaaldemokraatlik Erakond* (SDE), *Erakond Eestimaa Rohelised* oraz *Eestimaa Rahvaliid*. Produkt krajowy brutto (PKB) na jednego mieszkańca w roku 2006 szacowany był na 19.600 USD, a stopa wzrostu PKB na 9,8%. Stopa bezrobocia wyniosła 4,5%. Dług publiczny stanowił 3,6% PKB. Bilans płatniczy zamknął się w roku 2006 deficytem 1,919 mld USD.

Ziemie współczesnej Estonii⁴ w I wieku przed Chrystusem zostały zasiedlone przez przybyłe ze wschodu plemiona ugrofińskie, które przez czternaście wieków nie wytworzyły własnej organizacji państwowej i były

¹ *Wielka Encyklopedia PWN*, (2002), Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, t. 8 s. 346 i dalsze.

² Skrót według standardu ISO 4217. Według Tabeli kursów nr 72/A/NBP/2007 z dnia 2007-04-12 za 1 EEK płacono 0,2450 PLN.

³ <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/en.html> , dostęp 2007-04-12.

⁴ <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/en.html> , dostęp 2007-04-12 oraz *Wielka Encyklopedia PWN*, (2002), Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, t. 8, s. 351-352.

najeżdżane przez Duńczyków, Szwedów, Niemców i Rosjan. Od wieku XIII obszar obecnej Łotwy i Estonii, opanowany przez Niemców, nosił nazwę Inflant. Dominacja niemiecka związana była przede wszystkim z zasiedlaniem miast, spośród których Rewel (obecnie Tallin), Dorpat (obecnie Tartu) i Parnawa (obecnie Pärnu) należały do Hanzy⁵. Poza miastami osiedlali się wolni szwedzcy chłopcy, spychając ludność tubylczą do roli chłopów pańszczyźnianych i miejskiego plebsu. Po wielkim powstaniu Estów z lat 1343-46 król duński Waldemar IV Atterdag sprzedał księstwo Estonii zakonowi kawalerów mieczowych⁶. W XVI wieku po zwycięstwie luteranizmu i sekularyzacji zakonu kawalerów mieczowych przez ziemie estońskie przetoczyła się fala wojen z udziałem Moskwy, Rzeczypospolitej, Szwecji i Danii, w wyniku których kraj został podzielony na części opanowane przez Szwedów, Duńczyków i Polaków. W I połowie XVII wieku Szwecja opanowała także ziemie dotąd znajdujące się w rękach Duńczyków i Polaków. W roku 1710 Estonia została zajęta przez wojska rosyjskie, a od roku 1721 formalnie włączona do Rosji. Po rewolucji lutowej z roku 1917 rosyjski Rząd Tymczasowy zezwolił na autonomię Estonii i powołanie zgromadzenia narodowego (est. *Maapäev*). 24 lutego 1918 roku, tuż przed zajęciem Tallina przez Niemców, proklamowano niepodległość Estonii, która nie została uznana przez Niemców. Już po zakończeniu I wojny światowej Estonia skutecznie walczyła o niepodległość z atakami sowieckimi i następnie niemieckimi. 2 lutego 1920 roku podpisano w Tartu traktat pokojowy z Rosją, uznający niepodległość Estonii. W roku 1921 Estonia została uznana przez państwa Ententy i przyjęta do Ligi Narodów⁷. W roku 1924 miała miejsce próba inspirowanego przez Związek Sowiecki⁸ przewrotu komunistycznego w Tallinie, szybko stłumiona przez władze estońskie. W roku 1934, wobec zagrożenia przejęcia władzy przez faszystowski ruch tzw. wabsów, w Estonii miał miejsce przewrót wojskowy, w wyniku którego wprowadzono stan wyjątkowy, zawieszono działalność parlamentu i partii politycznych. Stan wyjątkowy zakończył się wraz z wejściem w życie w roku 1938 pierwszej w historii Estonii konstytucji. We wrześniu 1939 roku Związek Sowiecki na mocy narzuconego władzom estońskim układu o wzajemnej pomocy wprowadził na terytorium Estonii swoje wojska, początkowo do wyznaczonych baz, a od

⁵ Hanza, inaczej Liga Hanzeatycka lub Związek Hanzeatycki to związek nadmorskich miast handlowych Europy Północnej z czasów Średniowiecza i początku ery nowożytnej. Miasta należące do związku popierały się na polu ekonomicznym, utrudniając pracę kupcom z obcych miast.

⁶ Zakon kawalerów mieczowych, nazywany też zakonem liwońskim, kawalerami mieczowymi lub rycerzami chrystusowymi, to niemiecki zakon rycerski w Inflantach założony przez biskupa ryskiego Alberta von Buxhövdena w roku 1202, w oparciu o regułę templariuszy, dla obrony i rozszerzania swojej diecezji.

⁷ Formalnie rozwiązanej 18 kwietnia 1946 roku.

⁸ Formalnie powstały 31 grudnia 1922.

czerwca 1940 roku na teren całego kraju. W wyniku przeprowadzonych pod kontrolą sowiecką w lipcu 1940 roku pseudowyborów wyłoniony został tzw. ludowy parlament, który przyjął uchwałę, zawierającą prośbę o włączenie Estonii do Związku Sowieckiego. 6 sierpnia 1940 roku Estońska Socjalistyczna Republika Sowiecka stała się republiką związkową Związku Sowieckiego. Zrywy wyzwolenicze, podejmowane przez Estończyków w roku 1941, w trakcie wejścia wojsk niemieckich, i w roku 1944, w trakcie wejścia wojsk sowieckich, zakończyły się niepowodzeniami. Po II wojnie światowej na teren Estonii sprowadzano masowo imigrantów rosyjskich, istotnie zmieniając strukturę etniczną. Władza sowiecka trwała aż do roku 1990. Wtedy to Rada Najwyższa Estońskiej Socjalistycznej Republiki Sowieckiej najpierw ogłosiła okres przejściowy do niepodległości, a następnie 8 maja 1990 roku przywróciła nazwę Republika Estonii. 20 sierpnia 1991 roku proklamowano niepodległość państwa, 6 września 1991 roku uznaną przez Związek Sowiecki. 17 września 1991 roku Estonia stała się członkiem ONZ. W roku 1992 wprowadzono własną walutę – koronę estońską. W latach 1992-1994 kraj opuściły wojska rosyjskie. W latach 1992-1995 w kraju nastąpiły radykalne reformy wolnorynkowe, które przyniosły szybki i długotrwały wzrost gospodarczy, nazywany często „estońskim cudem”⁹, i pełne otwarcie na kontakty z krajami cywilizacji łacińskiej. W roku 2004 Republika Estońska stała się członkiem NATO (29 marca 2004 roku) oraz Unii Europejskiej (1 maja 2004 roku).

2. Rozwój historyczny systemu emerytalnego w Estonii

Początki estońskiego systemu emerytalnego sięgają roku 1922, kiedy to wprowadzono prawo o zasiłkach rodzinnych¹⁰, także dla osób w starszym wieku. W roku 1924 wprowadzono system emerytalny, ubezpieczenie zdrowotne i wypadkowe¹¹. Wiek emerytalny został określony na 60 lat dla mężczyzn i 55 lat dla kobiet. Model sowiecki, obowiązujący w późniejszych latach w Estonii, opierał się na rozwiązaniu bismarckowskim ze specyfiką, polegającą na tym, że emerytury były finansowane z budżetu ogólnego. Okres podlegania ubezpieczeniu emerytalnemu, konieczny do otrzymania emerytury, był zróżnicowany dla obydwu płci i wynosił 25 lat dla mężczyzn i

⁹ Porównaj: Laar M. (2006), *Estoński cud*, Arvil, Warszawa.

¹⁰ *Social Security Programs Throughout the World: Europe, 2006* (2006), Social Security Administration Office of Policy Office of Research, Evaluation, and Statistics, SSA Publication No. 13-11801, September 2006, Washington, DC, s. 95.

¹¹ *Social Security Programs Throughout the World: Europe, 2006* (2006), Social Security Administration Office of Policy Office of Research, Evaluation, and Statistics, SSA Publication No. 13-11801, September 2006, Washington, DC, s. 89 i 91.

20 lat dla kobiet¹². W roku 1990 miało miejsce finansowe wyodrębnienie wypłacania świadczeń emerytalnych z budżetu centralnego. Przyjęte w roku 1990 nowe prawo stworzyło pojęcie „podatku socjalnego” w wysokości 33% wynagrodzenia brutto, z czego 20% było przeznaczane na system emerytalny. Kolejna regulacja z roku 1991 wydzieliła estoński system emerytalny z systemu sowieckiego. Nowe prawo uzależniło też wysokość emerytury od minimalnej płacy oraz od przeszłych zarobków. W tym samym roku powstało pierwsze prawo dotyczące osób bezrobotnych¹³. W roku 1992 wprowadzono dodatkowy element przy obliczaniu wielkości emerytury w postaci stawki bazowej. 20 czerwca 1992 roku sowieckie ruble zostały zastąpione przez estońskie korony po kursie 10 rubli za 1 koronę. Korona została powiązana z marką niemiecką kursem 8 EEK = 1 DEM. 3 lipca 1992 roku weszła w życie nowa konstytucja, która wniosła nowe elementy do podstaw systemu emerytalnego. W zakresie emerytur użyto w niej pojęcia „udziału państwa” w zabezpieczeniu starości zamiast dotychczasowego „prawa do emerytury”¹⁴. W roku 1993 wiek emerytalny mężczyzn wynosił nadal 60 lat, a kobiet 55 lat¹⁵. Od roku 1994 wiek emerytalny rozpoczął być podnoszony do docelowego poziomu 63 lat dla obydwu płci¹⁶. Od 1 lipca 1994 roku zaprzestano indeksowania emerytur względem najniższego wynagrodzenia. Zasadnicza reforma systemu emerytalnego, która weszła w życie z początkiem roku 1999, miała miejsce w roku 1998. Wówczas powstała, działająca w strukturze Ministerstwa Spraw

¹² Leppik L., Kruuda R. (2003) *Country Study Estonia w: Social protection in the Candidate Countries. Country Studies Estonia, Latvia, Lithuania* (2003), Gesellschaft für Versicherungswissenschaft und –gestaltung e. V. (GVG) (Hrsg.) 40, Akademische Verlagsgesellschaft Aka GmbH, Berlin, s. 61.

¹³ *Social Security Programs Throughout the World: Europe, 2006* (2006), Social Security Administration Office of Policy Office of Research, Evaluation, and Statistics, SSA Publication No. 13-11801, September 2006, Washington, DC, s. 94.

¹⁴ Leppik L., Kruuda R. (2003) *Country Study Estonia w: Social protection in the Candidate Countries. Country Studies Estonia, Latvia, Lithuania* (2003), Gesellschaft für Versicherungswissenschaft und –gestaltung e. V. (GVG) (Hrsg.) 40, Akademische Verlagsgesellschaft Aka GmbH, Berlin, s. 63.

¹⁵ Leppik L., Kruuda R. (2003) *Country Study Estonia w: Social protection in the Candidate Countries. Country Studies Estonia, Latvia, Lithuania* (2003), Gesellschaft für Versicherungswissenschaft und –gestaltung e. V. (GVG) (Hrsg.) 40, Akademische Verlagsgesellschaft Aka GmbH, Berlin, s. 45.

¹⁶ Docelowy wiek emerytalny w przypadku mężczyzn został osiągnięty w roku 2001, a w przypadku kobiet przewidziany jest do osiągnięcia w roku 2016. Porównaj: Holzmann R., MacKellar L., Rutkowski M., (2003), *Accelerating the European pension Reform Agenda: Need, progress, and Conceptual Underpinneings* (2003), w: *Pension Reform in Europe: Process and Progress* (2003), Edited by Robert Holzmann, Mitchell Orenstein and Michal Rutkowski, The World Bank – Directions in Development, Washington, D.C., s. 27.

Społecznych (est. *Sotsiaalministeerium*), Rada Ubezpieczeń Społecznych (est. *Sotsiaalkindlustusamet*). Finansowanie emerytur z I filara realizowane było nadal poprzez podatek socjalny¹⁷. Podatek socjalny wpłacany był do Urzędu Podatkowego. Także w roku 1998 wprowadzono możliwość dobrowolnego gromadzenia środków na emeryturę w funduszach emerytalnych – III filar. 1 kwietnia 1999 roku zarejestrował się pierwszy dobrowolny fundusz emerytalny¹⁸. W roku 1999 wpływy z podatku socjalnego finansowały 70% wydatków na podstawowy system emerytalny. Pozostałe 24% wydatków pochodziło z podatków ogólnych, a 6% z budżetów samorządowych¹⁹. 9 maja 2001 roku wydano ustawę powołującą do życia Inspekcję Finansową (est. *Finantsinspeksioon*), jako agencję Banku Estonii (est. *Eesti Pank*)²⁰. Inspekcja ta otrzymała za zadanie, między innymi, prowadzenie nadzoru nad funduszami emerytalnymi. W roku 2001 wiek emerytalny kobiet wynosił 58 lat, a mężczyzn 63 lata²¹. Podatek socjalny wynosił łącznie 33%, z czego 20% przeznaczone było na ubezpieczenia społeczne, a 13% na ubezpieczenia zdrowotne²². Przeciętna emerytura w roku 2001 wynosiła 1.583 EEK²³. Z początkiem roku 2002 wprowadzono zasadę, dotyczącą nagradzania za późniejsze przechodzenie na emeryturę, powiększeniem jej wartości o 0,9% za każdy miesiąc

¹⁷ Leppik L., Kruuda R. (2003) *Country Study Estonia w: Social protection in the Candidate Countries. Country Studies Estonia, Latvia, Lithuania* (2003), Gesellschaft für Versicherungswissenschaft und –gestaltung e. V. (GVG) (Hrsg.) 40, Akademische Verlagsgesellschaft Aka GmbH, Berlin, s. 65.

¹⁸ Z grupy kapitałowej HANSA. Porównaj: <http://www.fi.ee/index.php?id=1788> dostęp z dnia 14 kwietnia 2007.

¹⁹ Leppik L., Kruuda R. (2003) *Country Study Estonia w: Social protection in the Candidate Countries. Country Studies Estonia, Latvia, Lithuania* (2003), Gesellschaft für Versicherungswissenschaft und –gestaltung e. V. (GVG) (Hrsg.) 40, Akademische Verlagsgesellschaft Aka GmbH, Berlin, s. 23.

²⁰ <http://www.fi.ee/index.php?id=762> dostęp z dnia 14 kwietnia 2007.

²¹ Leppik L., Kruuda R. (2003) *Country Study Estonia w: Social protection in the Candidate Countries. Country Studies Estonia, Latvia, Lithuania* (2003), Gesellschaft für Versicherungswissenschaft und –gestaltung e. V. (GVG) (Hrsg.) 40, Akademische Verlagsgesellschaft Aka GmbH, Berlin, s. 10.

²² Leppik L., Kruuda R. (2003) *Country Study Estonia w: Social protection in the Candidate Countries. Country Studies Estonia, Latvia, Lithuania* (2003), Gesellschaft für Versicherungswissenschaft und –gestaltung e. V. (GVG) (Hrsg.) 40, Akademische Verlagsgesellschaft Aka GmbH, Berlin, s. 22.

²³ Leppik L., Kruuda R. (2003) *Country Study Estonia w: Social protection in the Candidate Countries. Country Studies Estonia, Latvia, Lithuania* (2003), Gesellschaft für Versicherungswissenschaft und –gestaltung e. V. (GVG) (Hrsg.) 40, Akademische Verlagsgesellschaft Aka GmbH, Berlin, s. 50.

późniejszego przejścia²⁴, a także zasadę indeksowania emerytur²⁵. 4 maja 2002 roku zarejestrowały się wszystkie działające na rynku estońskim obowiązkowe fundusze emerytalne²⁶, a od 1 lipca 2002 roku formalnie rozpoczęło się funkcjonowanie obowiązkowego II filara systemu emerytalnego, jako dodatku do państwowego ubezpieczenia emerytalnego. Obowiązkowa składka została ustalona na poziomie 6% wynagrodzenia brutto²⁷. Osoba zaangażowana w II filar płaciła 2% swojego wynagrodzenia na ten filar, a jej pracodawca 4%, pomniejszając także o te 4% podatek socjalny²⁸. W roku 2004 wprowadzono ewidencjonowanie środków w I filarze na indywidualnych rachunkach²⁹.

3. Stan obecny systemu emerytalnego w Estonii – na 1 kwietnia 2007

Estoński system emerytalny składa się z trzech filarów: 1) podstawowego obowiązkowego schematu emerytalnego, działającego na zasadach *pay-as-you-go* i stanowiącego I filar, 2) dodatkowego schematu emerytalnego, dobrowolnego dla osób urodzonych przed rokiem 1983, a obowiązkowego dla urodzonych od 1983 roku, stanowiącego II filar, oraz 3) dodatkowego dobrowolnego schematu emerytalnego, stanowiącego III filar.

W **podstawowym obowiązkowym schemacie emerytalnym** składka emerytalna pracowników najemnych wynosi 20% wynagrodzenia i ma formę podatku socjalnego płaconego przez pracodawcę. Podatek ten przeznaczony jest na cele emerytalne według reguły „16+4+2”, co oznacza, że z 20% podatku socjalnego 16% pozostaje w I filarze, a 4% przekazywane jest do II filara.

²⁴ Leppik L., Kruuda R. (2003) *Country Study Estonia w: Social protection in the Candidate Countries. Country Studies Estonia, Latvia, Lithuania* (2003), Gesellschaft für Versicherungswissenschaft und –gestaltung e. V. (GVG) (Hrsg.) 40, Akademische Verlagsgesellschaft Aka GmbH, Berlin, s. 55.

²⁵ Leppik L., Kruuda R. (2003) *Country Study Estonia w: Social protection in the Candidate Countries. Country Studies Estonia, Latvia, Lithuania* (2003), Gesellschaft für Versicherungswissenschaft und –gestaltung e. V. (GVG) (Hrsg.) 40, Akademische Verlagsgesellschaft Aka GmbH, Berlin, s. 59.

²⁶ <http://www.fi.ee/index.php?id=1787> dostęp z dnia 14 kwietnia 2007.

²⁷ Holzmann R. and Hinz R. together with others (2005), *Old-Age Income Support in the 21st Century. An International Perspective on Pension Systems and Reform*, The World Bank, Washington, DC, s. 152.

²⁸ Leppik L., Kruuda R. (2003) *Country Study Estonia w: Social protection in the Candidate Countries. Country Studies Estonia, Latvia, Lithuania* (2003), Gesellschaft für Versicherungswissenschaft und –gestaltung e. V. (GVG) (Hrsg.) 40, Akademische Verlagsgesellschaft Aka GmbH, Berlin, s. 22.

²⁹ *Social Security Programs Throughout the World: Europe, 2006* (2006), Social Security Administration Office of Policy Office of Research, Evaluation, and Statistics, SSA Publication No. 13-11801, September 2006, Washington, DC, s. 89.

Dodatkowo pracownik płaci na II filar 2% swojego wynagrodzenia brutto. W przypadku osób samozatrudniających się składka wynosi 20% deklарowanych dochodów, ale jedynie do pułapu 12.276 EEK dochodu miesięcznie³⁰. Prawo do emerytury przysługuje osobie, która przez 15 lat opłacała składki emerytalne oraz osiągnęła 63 lata w przypadku mężczyzn, albo 60 lat w przypadku kobiet³¹. Możliwe jest wcześniejsze o maksimum trzy lata przejście na emeryturę, co skutkuje jednak trwałym obniżeniem wypłacanej emerytury o 0,4% za każdy miesiąc wcześniejszego przejścia na emeryturę³². Przejście na emeryturę można także dowolnie przedłużać, co wiąże się z nagrodą w postaci zwiększenia kwoty emerytury o 0,9% za każdy miesiąc późniejszego przejścia na emeryturę³³. Wcześniejsze przejście na pełnopłatną emeryturę, już po 15 do 25 latach opłacania składki emerytalnej bez względu na wiek, możliwe jest w przypadku kilku grup zawodowych – pilotów, marynarzy, górników i niektórych artystów³⁴. Ponadto niektóre grupy zawodowe, wykonujące pracę uznaną za ciężką lub niebezpieczną, mogą przechodzić na emeryturę od 5 do 10 lat wcześniej, jeśli tylko posiadają staż od 15 do 25 lat opłacania składki emerytalnej. Dotyczy to pracowników przemysłu chemicznego, szklarskiego, celulozowo-papierniczego i hutników. Osobna kategoria osób, do której zaliczani są rodzice dzieci niepełnosprawnych, rodzice, którzy wychowali troje i więcej dzieci oraz osoby bezprawnie więzione, mogą przejść na pełnopłatną emeryturę, jeśli tylko przez 15 lat płacili składkę emerytalną³⁵. Emerytura składa się z trzech sumujących się składników, zależnych od: 1) stałej kwoty bazowej, stanowiącej element solidarnościowy systemu, 2) czasu trwania

³⁰ *Social Security Programs Throughout the World: Europe, 2006* (2006), Social Security Administration Office of Policy Office of Research, Evaluation, and Statistics, SSA Publication No. 13-11801, September 2006, Washington, DC, s. 89.

³¹ Wiek emerytalny kobiet urodzonych w kolejnych latach jest co roku wydłużany o 6 miesięcy, by docelowo w roku 2016 osiągnąć poziom 63 lat, czyli równy z mężczyznami. Obowiązująca w tym zakresie zasada dotyczy kobiet urodzonych w latach 1947-1953.

³² http://www.ensib.ee/frame_pensionid_eng.html dostęp z dnia 14 kwietnia 2007.

³³ Leppik L., Kruuda R. (2003) *Country Study Estonia w: Social protection in the Candidate Countries. Country Studies Estonia, Latvia, Lithuania* (2003), Gesellschaft für Versicherungswissenschaft und –gestaltung e. V. (GVG) (Hrsg.) 40, Akademische Verlagsgesellschaft Aka GmbH, Berlin, s. 33.

³⁴ Leppik L., Kruuda R. (2003) *Country Study Estonia w: Social protection in the Candidate Countries. Country Studies Estonia, Latvia, Lithuania* (2003), Gesellschaft für Versicherungswissenschaft und –gestaltung e. V. (GVG) (Hrsg.) 40, Akademische Verlagsgesellschaft Aka GmbH, Berlin, s. 33.

³⁵ Leppik L., Kruuda R. (2003) *Country Study Estonia w: Social protection in the Candidate Countries. Country Studies Estonia, Latvia, Lithuania* (2003), Gesellschaft für Versicherungswissenschaft und –gestaltung e. V. (GVG) (Hrsg.) 40, Akademische Verlagsgesellschaft Aka GmbH, Berlin, s. 49.

uczestnictwa w systemie do 31 grudnia 1998 roku, oraz 3) komponentu zależnego od wartości opłacanych składek po 1 stycznia 1999 roku. Od 1 kwietnia 2007 roku stała kwota bazowa wynosi 1.123,58 EEK³⁶. Czas trwania uczestnictwa w systemie do 31 grudnia 1998 roku jest wyznaczony przez wartość stopy rocznej, czyli od 1 kwietnia 2007 roku – 54,43 EEK³⁷. Natomiast w zakresie trzeciego elementu suma składowych współczynników, z poszczególnych lat ubezpieczenia po 1 stycznia 1999 roku, jest wyznaczana przez wartość stopy rocznej. Matematyczna formuła wyliczenia emerytury wyraża się następująco: $P = B + s \times V + I \times V$, gdzie:

P - wartość emerytury,

B – kwota bazowa,

s - liczba lat płacenia składek emerytalnych do 31 grudnia 1998,

I – suma rocznych współczynników z poszczególnych lat ubezpieczenia po 1 stycznia 1999, V - wartość stopy rocznej³⁸.

System przewiduje funkcjonowanie emerytury minimalnej³⁹, która nie może być niższa od Narodowej Kwoty Emerytalnej⁴⁰, która od 1 kwietnia 2007 wynosi 1.423,31 EEK⁴¹. Kwota ta przysługuje każdej osobie w wieku 63 lat, która od 5 lat mieszka na stałe na terytorium Estonii⁴². Emerytura jest indeksowana wskaźnikiem zależnym w 50% od wzrostu wpływów z podatku

³⁶ Porównaj: http://www.ensib.ee/toetused/vanaduspens2007_eng.html dostęp z dnia 14 kwietnia 2007. Począwszy od roku 2002 kwota bazowa zmieniana jest co roku w dniu 1 kwietnia.

³⁷ Porównaj: http://www.ensib.ee/toetused/vanaduspens2007_eng.html dostęp z dnia 14 kwietnia 2007.

³⁸ Leppik L., Kruuda R. (2003) *Country Study Estonia w: Social protection in the Candidate Countries. Country Studies Estonia, Latvia, Lithuania* (2003), Gesellschaft für Versicherungswissenschaft und –gestaltung e. V. (GVG) (Hrsg.) 40, Akademische Verlagsgesellschaft Aka GmbH, Berlin, s. 46.

³⁹ Emeryturę minimalną w wysokości Narodowej Kwoty Emerytalnej otrzymywało jedynie 1% emerytów. Porównaj: *Synthesis report on adequate and sustainable pensions. Annex. Country summaries* (2006), Commission Staff Working Document dostępny pod adresem: http://ec.europa.eu/employment_social/social_protection/docs/2006/sec_2006_304_annex_en.pdf, s. 29.

⁴⁰ W roku 2003 kwota ta wynosiła 867 EEK. Porównaj: Leppik L., Kruuda R. (2003) *Country Study Estonia w: Social protection in the Candidate Countries. Country Studies Estonia, Latvia, Lithuania* (2003), Gesellschaft für Versicherungswissenschaft und –gestaltung e. V. (GVG) (Hrsg.) 40, Akademische Verlagsgesellschaft Aka GmbH, Berlin, s. 33.

⁴¹ http://www.ensib.ee/frame_pensionid_eng.html dostęp z dnia 14 kwietnia 2007.

⁴² *2005 National Strategy Report on Adequate and Sustainable Pensions: Estonia* (2005), Tallinn July 2005, dostęp na http://ec.europa.eu/employment_social/social_protection/docs/2005/ee_en.pdf, s.8.

socjalnego i w 50% od wzrostu indeksu cen konsumenckich⁴³. Dochody emerytalne z I filara są opodatkowane powyżej kwoty wolnej⁴⁴.

Dodatkowy schemat emerytalny jest dobrowolny dla osób urodzonych przed rokiem 1983, a obowiązkowy dla urodzonych od 1983 roku. Składka wynosi łącznie 6% podstawy, przy czym 2% płacone jest przez uczestnika systemu, natomiast 4% przekazywane przez państwo z części podatku socjalnego, który opłaca pracodawca⁴⁵. W przypadku osób samozatrudniających się składka wynosi 4% deklarowanych dochodów plus opłata za zarządzanie⁴⁶. Środki zgromadzone w tym schemacie trafiają do prywatnie zarządzanych funduszy emerytalnych. Na rynku jest obecnie sześć konkurujących ze sobą firm zarządzających funduszami emerytalnymi, z czego trzy powiązane są kapitałowo z trzema największymi w Estonii bankami, dwie z zakładami ubezpieczeń, a jedna z bankiem inwestycyjnym. Nadzór nad działalnością tych funduszy prowadzi Inspekcja Finansowa. Fundusze emerytalne mogą deklarować się jako trzy rodzaje: 1) fundusze bezpieczne, lokujące jedynie w obligacje, instrumenty rynków pieniężnych i w depozyty bankowe, 2) fundusze średniego ryzyka, lokujące do 25% aktywów w akcje, oraz 3) fundusze wysokiego ryzyka, lokujące do 50% aktywów w akcje. Każdy z zarządzających ma prawny obowiązek oferować fundusz bezpieczny. Oprócz sześciu funduszy bezpiecznych na rynku są trzy fundusze średniego ryzyka i sześć funduszy wysokiego ryzyka – łącznie 15 funduszy emerytalnych⁴⁷. Emerytura z II filara jest wypłacana osobom, które uzyskują prawo do emerytury z I filara. Istnieje także dodatkowy wymóg w postaci 5 lat uczestnictwa w II filarze, przy czym pierwsze wypłaty ze schematu będą realizowane w roku 2009⁴⁸. Dochody emerytalne z II filara są opodatkowane jedynie powyżej kwoty wolnej od opodatkowania.

⁴³ 2005 National Strategy Report on Adequate and Sustainable Pensions: Estonia (2005), Tallinn July 2005, dostęp na http://ec.europa.eu/employment_social/social_protection/docs/2005/ee_en.pdf, s.9.

⁴⁴ W roku 2003 wynosiła ona 36.000 EEK rocznie.

⁴⁵ Leppik L., Kruuda R. (2003) *Country Study Estonia w: Social protection in the Candidate Countries. Country Studies Estonia, Latvia, Lithuania* (2003), Gesellschaft für Versicherungswissenschaft und –gestaltung e. V. (GVG) (Hrsg.) 40, Akademische Verlagsgesellschaft Aka GmbH, Berlin, s. 43.

⁴⁶ *Social Security Programs Throughout the World: Europe, 2006* (2006), Social Security Administration Office of Policy Office of Research, Evaluation, and Statistics, SSA Publication No. 13-11801, September 2006, Washington, DC, s. 89.

⁴⁷ Dwa fundusze prowadzone są przez grupę kapitałową ERGO, trzy przez grupę HANSA, trzy przez grupę SAMPO, pięć przez grupę LHV i dwa przez grupę SEB.

⁴⁸ *Synthesis report on adequate and sustainable pensions. Annex. Country summaries* (2006), Commission Staff Working Document dostępny pod adresem: http://ec.europa.eu/employment_social/social_protection/docs/2006/sec_2006_304_annex_en.pdf, s. 28.

Dodatkowy dobrowolny schemat emerytalny może przyjmować dwie formy: 1) ubezpieczeniowych polis emerytalnych, oferowanych przez zakłady ubezpieczeń na życie, lub 2) jednostek uczestnictwa w funduszach emerytalnych, zarządzanych przez prywatnych zarządzających⁴⁹. Na rynku obecnych jest 5 zakładów ubezpieczeń na życie, oferujących polisy emerytalne⁵⁰ oraz 7 dobrowolnych funduszy emerytalnych⁵¹. Państwo tworzy zachęty do uczestnictwa w tym schemacie, zezwalając na obniżenie podstawy opodatkowania o wartość składek na ten schemat do poziomu 15% rocznego dochodu. Minimalny czas gromadzenia środków w tym schemacie to 5 lat. Wypłata emerytury możliwa jest po osiągnięciu 55 roku życia. Emerytury wypłacane z tego schematu w formie wypłat dożywotnich (*life annuity*) są wolne od opodatkowania. Dochody od środków gromadzonych w tym schemacie są opodatkowane ryczałtową stawką 10%⁵².

4. Wyzwania i przewidywane zmiany w systemie emerytalnym Estonii

Najważniejszym wyzwaniem, przed którym stoi system emerytalny w Estonii, są zmiany demograficzne. Zmiany te są wypadkową dwóch zauważalnych w ostatnich latach tendencji – negatywnego przyrostu naturalnego oraz migracji zewnętrznych⁵³. W zakresie przyrostu naturalnego można zauważyć spadek liczby urodzeń, jak i wzrost długości trwania życia. Dodatkowo saldo migracji zewnętrznych w ostatnich latach było ujemne. Wiąże się to z migracją w dwóch kierunkach – etnicznych Rosjan do Rosji, jako emigracji osiedleńczej⁵⁴, a Estończyków do krajów północnej i zachodniej

⁴⁹ Leppik L., Kruuda R. (2003) *Country Study Estonia w: Social protection in the Candidate Countries. Country Studies Estonia, Latvia, Lithuania* (2003), Gesellschaft für Versicherungswissenschaft und –gestaltung e. V. (GVG) (Hrsg.) 40, Akademische Verlagsgesellschaft Aka GmbH, Berlin, s. 33.

⁵⁰ Po jednym w grupach kapitałowych HANSA, SEB, ERGO, SAMPO i Seesam. Porównaj: <http://www.fi.ee/index.php?id=772> dostęp z dnia 14 kwietnia 2007.

⁵¹ Trzy w grupie kapitałowej HANSA, jeden w grupie LHV, dwa w grupie SEB i jeden w grupie SAMPO. Porównaj: <http://www.fi.ee/index.php?id=1788> dostęp z dnia 14 kwietnia 2007.

⁵² 2005 *National Strategy Report on Adequate and Sustainable Pensions: Estonia* (2005), Tallinn July 2005, dostęp na http://ec.europa.eu/employment_social/social_protection/docs/2005/ee_en.pdf, s. 10.

⁵³ Leppik L., Kruuda R. (2003) *Country Study Estonia w: Social protection in the Candidate Countries. Country Studies Estonia, Latvia, Lithuania* (2003), Gesellschaft für Versicherungswissenschaft und –gestaltung e. V. (GVG) (Hrsg.) 40, Akademische Verlagsgesellschaft Aka GmbH, Berlin, s. 8.

⁵⁴ W tym zakresie władze estońskie wprowadziły w pewnym okresie nawet limitowanie liczby osób opuszczających kraj. Porównaj: Leppik L., Kruuda R. (2003) *Country Study*

Europy, jako emigracji zarobkowej, najczęściej z zamiarem powrotu⁵⁵. Wydaje się natomiast, że obciążenia podatkowe są na stosunkowo wysokim poziomie – podatek dochodowy od osób fizycznych ze stałą stopą na poziomie 22%⁵⁶, podatek socjalny w wysokości 33%, z czego 13% trafia na ubezpieczenie zdrowotne⁵⁷, a 20% na ubezpieczenie emerytalne⁵⁸ oraz 2% składki na ubezpieczenie emerytalne w II filarze⁵⁹. Elementem korzystnie wpływającym na stan systemu emerytalnego jest niska stopa bezrobocia oraz wysoki poziom wzrostu gospodarczego. Wobec zbilansowanego budżetu, stabilnej sytuacji finansów publicznych oraz rezerwy systemu emerytalnego jedynie wyjątkowo intensywne zgromadzenie niekorzystnych czynników demograficznych i gospodarczych może spowodować w przyszłości brak stabilności estońskiego systemu emerytalnego.

Podsumowanie

System emerytalny w Estonii zaspokaja potrzeby osób w starszym wieku na zasilanie w środki finansowe i, według przewidywań⁶⁰, będzie te potrzeby zaspokajał w przyszłości. Zrealizowane reformy w zakresie funkcjonowania systemu emerytalnego sytuują Estonię w gronie liderów przemian, idących w stronę powiązania systemu emerytalnego z rynkami kapitałowymi. Przyjęte rozwiązania w dużej części są tożsame z zastosowanymi wcześniej w Szwecji i

Estonia w: Social protection in the Candidate Countries. Country Studies Estonia, Latvia, Lithuania (2003), Gesellschaft für Versicherungswissenschaft und – gestaltung e. V. (GVG) (Hrsg.) 40, Akademische Verlagsgesellschaft Aka GmbH, Berlin, s. 10.

⁵⁵ W okresie 1995-1999 ujemne saldo migracji systematycznie malało z poziomu minus 8.200 osób w 1995 do poziomu minus 600 osób w 1999. Porównaj: Leppik L., Kruuda R. (2003) *Country Study Estonia w: Social protection in the Candidate Countries. Country Studies Estonia, Latvia, Lithuania* (2003), Gesellschaft für Versicherungswissenschaft und – gestaltung e. V. (GVG) (Hrsg.) 40, Akademische Verlagsgesellschaft Aka GmbH, Berlin, s. 16.

⁵⁶ Stopa opodatkowania podatkiem dochodowym od osób fizycznych jest co roku zmniejszana, aż do osiągnięcia w roku 2009 poziomu 20%. Dla porównania w Polsce stawka tego podatku jest progresywna i wynosi w zależności od wielkości dochodu 19, 30 lub 40%.

⁵⁷ W Polsce od 1 stycznia 2007 roku 9%.

⁵⁸ W Polsce na ubezpieczenie emerytalne składka wynosi 19,52%, w której to wartości mieści się już 7,3% na II filar.

⁵⁹ Whitehouse E. (2007), *Pensions Panorama. Retirement-Income Systems in 53 Countries*, The World Bank, Washington, D.C., s. 137.

⁶⁰ *2005 National Strategy Report on Adequate and Sustainable Pensions: Estonia* (2005), Tallinn July 2005, dostęp na http://ec.europa.eu/employment_social/social_protection/docs/2005/ee_en.pdf, s. 17.

w Polsce, ale zawierają też elementy oryginalne⁶¹. W ocenie międzynarodowej społeczności z uznaniem mówi się także o transparentności i nowoczesności estońskich rozwiązań emerytalnych⁶².

Jeśli chcemy wskazać w estońskiej rzeczywistości poszukiwane przez autora rozwiązania ciekawe i nowatorskie, warto zauważyć właśnie wspomnianą ostatnio nowoczesność. Pełna dostępność przez Internet wszystkich elementów składowych systemu emerytalnego, w tym także schematu *pay-as-you-go*, jest w porównaniach międzynarodowych czynnikiem wyróżniającym system estoński i wytyczającym nowe standardy w zakresie dostępu uczestników systemu do wiedzy o zgromadzonych przez nich zasobach.

Dane autora:
dr Jarosław POTERAJ
Instytut Przedsiębiorczości
Państwowa Wyższa Szkoła Informatyki i Przedsiębiorczości w Łomży
Adres do korespondencji:
poteraj@neostrada.pl lub jpoteraj@pwsip.edu.pl
18-401 Łomża, ul. Spółdzielcza 23
tel. kontaktowy: 606253119 lub 0862163119

⁶¹ Bliżej o tych odmiennościach można przeczytać w artykule Lauri Leppik'a: Leppik L. (2005) *The route to Estonian pension reform*, July 2005, dostęp pod adresem http://globalpensions.com/feature/feature_pdf_440.pdf.

⁶² Zarówno stan rachunku w schemacie podstawowym, jak i obydwu uzupełniających jest w Estonii dostępny dla uczestnika przez Internet. Porównaj: *Synthesis report on adequate and sustainable pensions. Annex. Country summaries* (2006), Commission Staff Working Document dostępny pod adresem: http://ec.europa.eu/employment_social/social_protection/docs/2006/sec_2006_304_annex_en.pdf, s. 31.